

Fig. 16. Tårnet (s. 4588) set fra vest. Foto Arnold Mikkelsen 2017. – Tower seen from the west.

Fig. 18. Tårnets søndre glamhul, inderside (s. 4592). Foto Arnold Mikkelsen 2017. – *Southern peephole of tower, inside.*

siddende glug i mellemstokværket (jf. ndf.). Arrangementet i syd må have været helt tilsvarende, om end blændingens østre kant dækkes af det senere tilføjede trapparhus, og dens nedre del er forstyrret ved indsættelse af et nyere vindue (jf. fig. 6 og 11a samt s. 4603). I vest ses en lignende, men noget bredere blænding, hvori der formentlig har siddet et tilsvarende vindue, også her forstyrret af et nyere (jf. fig. 16 og 11c samt s. 4603).

Mellemstokværket har mod nord en lille, fladbuet, dobbeltfalsset glug (jf. fig. 11d og 12 der, som ovenfor nævnt, er placeret i en blænding fælles med tårnrummets vindue. Indadtil er gluggen ligeledes dobbeltfalsset. Den endnu bevarede glug i syd har samme udformning, mens den bredere i vest udadtil har tredobbeltsfals. Der ses ingen spor efter en oprindelig overdør i mellemstokværket (jf. s. 4594).⁴¹

Klokkestokværket har mod øst to tilmurede, fladbuede, faldede glamhuller, der er placeret relativt langt mod henholdsvis syd og nord af hensyn til vestforlængelsens tag, mens de to tilsvarende, endnu åbne, mod vest er lidt tættere placeret. Mod syd er et tvillingdelt glamhul (jf. fig. 1) med spidsbuede åbninger under et rundbuet spejl, hvori en cirkelblænding. Denne ses tillige på indersiden (fig. 18). Det nordre glamhul (jf. fig. 12) har sandsynligvis haft samme form, men midterpillen er senere bortbrudt formentlig ved indhejsning af en klokke.

I den sydlige del af stokværket er til beskyttelse af tårnuret indsat et *urkammer* af brædder, til hvilket der er adgang fra østsiden. Kammeret er opført 1936 i forbindelse med Bertram-Larsens arbejde med tårnuret (jf. s. 4639).⁴² Et *urkammer* nævnes i kirkens protokol 1881, da 'Ur-fouteralet må frigøres for klokkestolen'.⁹

Tårnets kamtakkede nordre gavltrekan (jf. fig. 11d, 12 og 17) har i tagfodshøjde en frise af aftrappede rombeformede blændinger, hvorover to savtaksfriser. Herover to fladbuede glamhuller i spidsbuede spejl. På begge sider af glamhullerne en frise af kvadratiske blændinger adskilt af lodretstillede løbere, hvorover to savtaksfriser. Over åbningerne er i midten en høj, slank, spidsbuet blænding og på begge dens sider en blænding med kvartcirkelstik. I hver anden kamtak en lille cirkelblænding.

Den søndre, ligeledes kamtakkede gavl (jf. fig. 1, 11a og 28), der er noget mere ombygget, har i gavlfodshøjde en tre skifter høj båndblænding, som i midten er afbrudt ved opsætning af et ur (s. 4639). Herover en savtaksfrise, hvorover to glamhuller som i nord, men her i hvert sit, formodentlig ommurede, tilspidsede spejl. Midt herover en lav, spidsbuet blænding. På begge sider af glamhullerne en blænding med kvartcirkelstik. De ommurede kamtakker har cirkelblændinger i nederste og næstøverste tak. Tårnets tagværk er dendrokronologisk dateret til o. 1468 (jf. s. 4606 og dendrokronologisk undersøgelse s. 4609), hvilket må formodes at være tidspunktet for tårnets opførelse.⁴³

Et *trapparhus* er tilføjet nær tårnets sydøsthjørne (jf. fig. 11a og 28). Det er opført af munkesten i munkeskifte over en næsten jorddækket syld. Syd-murene afsluttes foroven med en falsgesims, og

Fig. 19. Korets gavl (s. 4595) med messeklottespir (s. 4595). Foto Arnold Mikkelsen 2017. – *Gable of the chancel with mass bell spire.*

Fig. 20. (†)Vindue (s. 4594) i langhuskorets østgavl. Foto Arnold Mikkelsen 2017. – (†)Window in east gable of nave-chancel.

bygningen afdækkes af et pulttag. I øst og vest en lille kvadratisk glug i gavlfodshøjde. Adgangen er ad en fladbuget, falsat dør på sydsiden. Det indre er muret udelukkende af bindere og det har en halvstens retkantet spindel; overdækningen er afrappet af sten på fladen, dog er der tøndehvælv det sidste stykke op til en døråbning, der er rå hugges igennem sydmuren ind til mellemstokværket (fig. 93 og jf. s. 4592). Ved en synsforretning 1756 beskrives trappehuset som værende i slet forfatning, 'Den 'pille', hvorigennem opgangen til tårnet sker, er revnet og gået fra tårnet', og 'stentrappen til tårnet er ganske forslidt'.²²

Et *langhuskor* erstattede i senmiddelalderen det oprindelige $\ddagger$ kor. Koret er opført af munkesten i munkeskifte over genanvendte sokkelkvadre og kampesten fra det romanske kor. Langmurene af-

sluttes foroven af en dobbelt falsgesims i nord og en tredobbelt i syd. I korets østmur et fladbuget ($\ddagger$)vindue, der indadtil er dobbeltfalsat i siderne – den inderste helstensdyb – og med en enkeltfals i bunden (fig. 20).⁴⁴ Over sydsidens nuværende vinduer (s. 4603) anes spor af højtsiddende, fladbugete $\ddagger$ vinduer.

Koret var fra opførelsen planlagt med hvælv, hvilket giver sig til kende ved spor af et muret hvælvvederlag i østmuren, nu tydeligst i nord. Korets nuværende ottedelte hvælv er enten oprindelige, opført efter lidt ændrede dispositioner, eller eventuelt indføjet kort efter korbygningens fuldførelse.

De to hvælvfag bæres af piller og skjoldbuer. Pillerne i hjørnerne er kraftige og retkantede, de vestre nu dækket af en senere forstærkning (s.

Fig. 21. Korets sydøstre hvælvpille (s. 4595) med niche. Foto Arnold Mikkelsen 2017. –Southeastern vault pillar of chancel with niche.

Fig. 22. Hvælvet i det østligste fag (s. 4595). Foto Arnold Mikkelsen 2017. – *Vaulting in the easternmost bay.*

4602), mens de mellemfaldende piller, der ligeledes stort set er skjult af senere forstærkninger, er dobbeltfalsede med skråt forløbende, to skifter høje kragbånd. I den sydøstre pillers vestside ses en lille, spærstikafdækket niche, der måler 38×22 cm. Den er 30 cm dyb og anbragt 69 cm over nuværende gulv. Skjoldbuerne i nord og syd er spidse og helstendybe, mens den ligeledes spidse bue i øst er halvanden sten dyb. De to fag adskilles af en spids, helstendbred gjordbue, og en tilsvarende bue i vest er formentlig tænkt som gjordbue mod en samtidig planlagt overhvelving af skibet (s. 4598). I begge hvælv markeres kapperens vederlag af et let fremspring. Det østre hvælv er ottedelt med en muret topring (fig. 22); ribberne er halvstens retkantede, de to vestre diagonalribber dog kvartstensbrede forneden. Omkring toppen er kvartstens biribber, der tilsammen udgør en sekstenkant. Biribberne er muret af bindere, der er gennemgående og ses som overribber på hvælvet overside (jf. fig. 32). Flere af kapperne har i

toppen tilmurede *klokkerebshuller*. Hvælvet er ved en kalkmalet indskrift dateret til 1514 (s. 4612). Det vestre hvælv er ligeledes ottedelt med retkantede halvstensribber, dog er diagonalribberne kvartstens forneden.

Den kamtakke østgavl (fig. 11b og 19) prydes i gavlfodshøjde af en frise af rektangulære blændinger adskilt af lodretstillede løbere, der springer let frem i forhold til murflugten, hvorover en savtaksfrise. Såvel friserne som den nednævnte udsmykning på gavltrekanten er afbrudt på midten af det senere opførte messekløkkespiret (jf. ndf.). Gavltrekanten prydes nu af to spidsbuede blændinger på hver side af messekløkkespiret; den inderste i syd er formentlig ændret i bredden.⁴⁵

Et stort *messekløkkespiret* er opført ved korets østende (fig. 19). Det er yngre end langhuskoret, idet det indvendig hviler på konsoller, der tydeligvis er opbygget i en gennembrydning af gavlen (fig. 23), ligesom det dækker for gavlens oprindelige vindue (jf. ovf.).